

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

5 (411)

SEPTEMBER – OCTOBER 2024

ALMATY, NAS RK

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н=2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мыктыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н=2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2024

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансеит Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2024

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 4**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 6**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarın (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2024

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 5. Number 411 (2024), 257–275
<https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.839>

ӘОЖ 371.15
МҒТАП 14.01.11

Sh.Sh. Khamzina, A.M. Utilova, T.Zh. Shakenova*, 2024.

«Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan», Pavlodar, Kazakhstan.
E-mail: ppu.conf@mail.ru

EFFECTIVENESS OF THE MENTORING SYSTEM IN SCHOOLS

Khamzina Sholpan Shapievna - candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Higher School of Natural Sciences of Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Pavlodar, Kazakhstan, E-mail: Khamzina_64@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2931-026X>;

Utilova Aigul Muratovna - candidate of Pedagogical Sciences, lecturer-researcher at the Higher School of Natural Sciences of Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Pavlodar, Kazakhstan, E-mail: aigulutilova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0874-7411>;

Shakenova Tattigul Zhilkibaevna - candidate of Pedagogical Sciences, School of Natural Sciences of Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Pavlodar, Kazakhstan, E-mail: ppu.conf@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5973-0361>.

Abstract. Today, it is almost impossible to find a ready-made young teacher who could start working without an adaptation period or specially organized support, and mentoring is the most effective method of solving this problem. Mentoring is a personnel technology that allows for the continuous professional development of teachers. The need for mentoring is particularly acute today, as rapid changes in the education system, metamorphoses in organizational processes and the educational environment require an instant reaction from the teacher. Mentoring allows you to organically combine professional development, its personification and at the same time guarantees a comprehensive approach to each employee of education.

In the Republic of Kazakhstan, many conditions are being created for schoolteachers, reducing the workload of teachers, guaranteeing the protection of honor and dignity, material incentives for the availability of an academic master's degree, a mentoring institute has been introduced to support young teachers in secondary education organizations. Mentoring is not a fad and not an innovation, but rather a traditional, but at the same time an effective method of adapting young teachers to new conditions. In this article, we consider mentoring as a means of professionalization, professional adaptation, on-the-job training, professional development of young teachers, individualization, building routes of personal and professional growth, where everyone can become a mentor for everyone.

Keywords: education, training, mentoring, competence, professionalism

Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж. Шакенова*, 2024.

«Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КЕАҚ»,

Павлодар, Қазақстан.

E-mail: ppu.conf@mail.ru

МЕКТЕПТЕРДЕГІ ТӘЛІМГЕРЛІК ЖҮЙЕНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Хамзина Шолпан Шапиевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Жаратылыстану жоғары мектебінің профессоры, Павлодар, Қазақстан, E-mail: Khamzina_64@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-2931-026X>;

Утилова Айгуль Муратовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Педагогика жоғары мектебінің оқытушы-зерттеушісі, Павлодар, Қазақстан, E-mail: aigulutilova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0874-7411>;

Шакенова Таттигуль Жилкибаевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Педагогика жоғары мектебінің оқытушы-сарапшысы, Павлодар, Қазақстан; e-mail: ppu.conf@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-5973-0361>.

Аннотация. Бүгінгі таңда бейімделу кезеңінсіз немесе арнайы ұйымдастырылған сүйемелдеусіз жұмысқа кірісе алатын дайын жас мұғалімді табу мүмкін емес және тәлімгерлік бұл мәселені шешудің ең тиімді әдісі болып табылады. Тәлімгерлік – педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін Кадрлық технология. Бүгінгі таңда тәлімгерлікке деген қажеттілік өте өткір, Өйткені білім беру жүйесіндегі жылдам өзгерістер, ұйымдық процестер мен білім беру ортасындағы метаморфоз мұғалімнен жедел реакцияны талап етеді. Тәлімгерлік кәсіби дамуды, оның даралануын органикалық түрде біріктіруге мүмкіндік береді және сонымен бірге әрбір білім беру қызметкеріне кешенді көзқарасқа кепілдік береді.

Қазақстан Республикасында қазір мектеп педагогтері үшін көптеген жағдайлар жасалуда, мұғалімдердің жүктемесін қысқарту, Ар-намыс пен қадір-қасиетті қорғау кепілдігі, магистр академиялық дәрежесінің болуын материалдық ынталандыру, орта білім беру ұйымдарында жас педагогтарды қолдау үшін тәлімгерлік институты енгізілді. Тәлімгерлік сән мен инновацияға құрмет емес, жас мұғалімдерді жаңа жағдайларға бейімдеудің дәстүрлі, бірақ тиімді әдісі. Бұл мақалада біз тәлімгерлікті кәсібилендіру, кәсіби бейімдеу, жұмыс орнында оқыту, жас педагогтардың біліктілігін арттыру, даралау, жеке және кәсіби өсу маршруттарын құру құралы ретінде қарастырамыз.

Түйін сөздер: білім беру, оқыту, тәлімгерлік, құзыреттілік, кәсібилік.

Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж.Шакенова, 2024.

НАО «Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана»,

Павлодар, Казахстан.

E-mail: ppu.conf@mail.ru

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СИСТЕМЫ НАСТАВНИЧЕСТВА В ШКОЛАХ

Хамзина Шолпан Шапиевна – кандидат педагогических наук, профессор Высшей школы естествознания Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана, Павлодар, Казахстан, E-mail: Khamzina_64@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2931-026X>;

Утилова Айгуль Муратовна – кандидат педагогических наук, преподаватель-исследователь Высшей школы педагогики Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана, Павлодар, Казахстан, E-mail: aigulutilova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0874-7411>;

Шакенова Таттигуль Жилкибаевна – кандидат педагогических наук Высшей школы педагогики Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана, Павлодар, Казахстан, E-mail: ppu.conf@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5973-0361>.

Аннотация. Сегодня найти готового молодого педагога, который смог бы приступить к работе без адаптационного периода или специально организованного сопровождения, практически невозможно, и наставничество является наиболее эффективным методом решения этой проблемы. Наставничество является кадровой технологией, которая позволяет осуществить непрерывное профессиональное развитие педагогов. Потребность в наставничестве встает сегодня особо остро, так как стремительные изменения в системе образования, метаморфозы в организационных процессах и образовательной среде требуют от педагога моментальной реакции. Наставничество позволяет органически соединить профессиональное развитие, его персонификацию и в то же время гарантирует комплексный подход к каждому работнику образования.

В Республике Казахстан сейчас для педагогов школ создается много условий, сокращение нагрузки учителей, гарантия защиты чести и достоинства, материальное стимулирование наличия академической степени магистра, для поддержки молодых педагогов в организациях среднего образования введен институт наставничества. Наставничество — не дань моде и не инновация, а достаточно традиционный, но при этом эффективный метод адаптации молодых педагогов к новым условиям. В данной статье мы рассматриваем наставничество как средство профессионализации, профессиональной адаптации, обучения на рабочем месте, повышения квалификации молодых педагогов, индивидуализации, построения маршрутов личностного и профессионального роста, где наставником может стать каждый для каждого.

Ключевые слова: образование, обучение, наставничество, компетенция, профессионализм

Кіріспе

Қазіргі заманғы экономикаға академиялық білім мен дағдыларды жоғары кәсіби деңгейде қолданатын адамдар қажет. PISA құралдар жинағы осы дағдыларды өлшеуге, зерттеуге қатысушылардың алған білімдерін қаншалықты экстраполяциялай алатынын анықтауға және оларды өмірлік жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Ұлттық білім берудің күшті және әлсіз жақтарын анықтау, одан әрі дамыту мақсатында ұсынымдар әзірлеу.

Қазақстан PISA халықаралық зерттеуіне белсенді қатысады. Нәтижесінде қорытындысы бойынша ел білім беру саласындағы жаңа реформалар мен бастамалар үшін дәлелді база алады. Бұл зерттеуді жүргізу қазақстандық мектеп оқушыларының функционалдық құзыреттіліктерін өлшеуге мүмкіндік береді, яғни әртүрлі өмірлік жағдайларда білімді тиімді қолдана білу, логикалық ойлау және негізделген қорытынды жасау. PISA білімді қолдану дағдыларын бағалайды.

Халықаралық зерттеулердің соңғы нәтижелері өткен жылдардағы өз нәтижелерінен артта қалушылықты анықтады, олардың көрсеткіштері бағдарламаға қатысудың бірінші жылынан төмен болды. Қазақстандық балалар PISA - ға қатысудың барлық уақыты ішінде ЭЫДҰ-ның (Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы) басқа елдерінен бір жарым-екі жылға артта қалғанын көрсетті. Әлемдік рейтингтердің деректері бойынша Қазақстан PISA нәтижелері бойынша соңғы орында тұр және бұл оқушылардың сауаттылығының төмендеуі туралы айтады.

Оқушылардың білім жетістіктеріне әр түрлі факторлар әсер ететіні сөзсіз, бірақ мұғалім мен оқушының арақатынасы, мұғалімдердің кәсіби деңгейі, педагогикалық кадрлардың жетіспеушілігі айтарлықтай әсер етеді. PISA зерттеу тапсырмаларын сәтті орындау мұғалімдердің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты. Жоғары білімі және жоғары біліктілік санаты бар мұғалімдердің үлесі неғұрлым жоғары болса, білім алушылардың нәтижелері соғұрлым сәтті болады. Өткен жылдардағы нәтижелерді салыстырмалы талдау білім беру ұйымы мұғалімдерінің жоғары кәсіби деңгейі оқушыларға жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік бергенін көрсетеді.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттырудың тиімді тетіктерінің бірі-мұғалімнің өзін-өзі тәрбиелеуі. Бүгінгі таңда мұғалімнің өзін-өзі тәрбиелеуді ұйымдастырудың әртүрлі формалары қолданылады: Жоғары білім немесе екінші мамандық алу, кәсіби қайта даярлау, үздіксіз біліктілікті арттыру, жеке білім беру траекториясы бойынша жұмыс. Мұғалімдердің дағдылары мен дағдылары оқушылардың дағдылары мен дағдыларымен тікелей байланысты. Егер мұғалім үнемі жаңа білім іздеуде болса, өзін-өзі дамытумен айналысса, онда нәтижелер міндетті түрде өзін көрсетеді және білім беру процесіне оң әсер етеді.

Бүгінде Қазақстан Республикасында педагогикалық кәсіптің беделін көтеру және оқыту сапасын арттыру үшін көп жұмыстар атқарылуда. Бұл Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2022–2026 жылдарға

арналған тұжырымдамасын әзірлеу, «Педагог мәртебесі» туралы Заң қабылдау, мектептерде тәлімгерлік жүйесін енгізу. Әрине, бұл шаралардың барлығы мұғалімнің мәртебесі мен беделін арттырып, оларды одан әрі кәсіби өсуге ынталандырып, жалпы білім беру сапасын арттыруы керек.

Бүгін білім берудегі халық аралық стандарттарға сүйене отырып мемлекетте білім беру деңгейін, сапасын көтеру қажет. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың бір жүйесін жасаудың уақыты келді. Жоғарыда айтылған әділдік тұрғыдан оқу жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді, мектеп оқушылары, түлектері әлемдік бірлестікте бәсекеге сай бола алады. Халық аралық бірлестікке интеграциялау туралы айтатын болсақ, онда PISA жалық аралық зерттеуіне көңіл бөлу керек. Қазақстанда жүргізілген PISA жалық аралық зерттеуінің нәтижелері білім беру жүйесін жетілдіру керектігін көрсетеді (Бобизода, Утилова 2018 а).

Білім беру жүйесін жетілдіру құзыреттілікке бағытталған тәсілді, оқушылардың білім жетістіктерін критериалды бағалауды ескере отырып, оқытудың жаңа әдістерін, әдістерін енгізуді қамтиды. Құзыреттілікке бағытталған тәсіл білім алушылардың функционалдық және басқа да құзыреттілік түрлерін қалыптастыруды қарастырады. Функционалдық құзыреттіліктердің негізінде негізгі мәселелерді қарастыруға болады. Бар құзыреттіліктердің ішінде ерекше зерттеу құзыреттілігін бөліп көрсету жөн. Зерттеу құзыреттілігі кілтті құзыреттіліктерге негізделген. Кілтті құзыреттіліктер көп салалы және көптеген интеллектуалды біліктерді, ой процестерін қамтып алады. Зерттеу құзыреттілігін қалыптастыруда басты рөлді жеке бас компоненті алады. Жеке бас компоненті оқушыларда өздігінен жұмыс жасау, өздігінен оқу, өзін-өзі ұйымдастыру біліктерінің дамуын көздейді (Бобизода, Утилова, 2018).

Оқушылардың зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру үшін мұғалімдермен мақсатты жұмыс жүргізу қажет. Мұғалімдермен жұмысты ұйымдастыру оларды ғылыми жұмыс жүргізуге үйретуден басталуы керек (Бобизода, Утилова, Гулов 2019 с).

Білім беру мазмұнын жаңарту процесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығы маңызды рөл атқарады. Жаңартылған оқу жағдайында функционалдық сауаттылықты дамыту бағдарламасы білім берудің басты мақсаты болып табылады. Сонымен, әр оқу пәнінде оқу нәтижесі ретінде функционалдық сауаттылық қалыптасуы керек. Оқушылардың функционалдық сауаттылығының қалыптасуы мен дамуын біз шығармашылық мазмұндағы, танымдық, зерттеушілік сипаттағы тапсырмалар арқылы тексере аламыз. Экономикалық, тарихи бағыттағы тапсырмалар, тәжірибеге бағытталған тапсырмалар да оқушылардың функционалдық сауаттылығының қалыптасуы мен дамуын анықтауға ықпал етуі мүмкін.

Жоғарыда айтылғандар әлемде және әлемдік экономикада болып жатқан өзгерістер қазіргі білім беру жүйесін өзгертуді талап ететіндігін көрсетеді, яғни мектептегі білім мазмұнын жаңарту қажеттілігі туындайды, яғни білім парадигмасынан құзыреттілікке көшу (Khamzina, 2020).

Қазір мектеп мұғалімнен педагогикалық сауаттылық пен құзыреттілікті, жоғары шеберлік пен терең білімді талап етеді. Оқытылатын пәнді меңгерудің жоғары деңгейінен басқа, мектеп мұғалімі үшін балалармен қарым-қатынас жасау, оларды баурап алу мүмкіндігі де маңызды. Бүгінгі таңда педагогикалық жоғары оқу орындарының түлектері әрдайым балалармен жұмыс істеуге кәсіби түрде дайын бола бермейді. Бұл мәселені орта білім беру ұйымдарында тәлімгерлік ұйымдастыру арқылы шешуге болады.

Қазіргі уақытта мектептерде жас мұғалімнің өз жұмысының басында жеткілікті білімі бар, бірақ дағдылары жеткіліксіз, өйткені оның кәсіби маңызды қасиеттері әлі қалыптаспаған, сондықтан жас мұғалімге оқытушы-тәлімгердің тұрақты әдістемелік көмегі қажет. Тәлімгер жас педагогтарды кәсіби шеберлік негіздеріне үйрету, қамқорлықтағы адамдардың тұрақты дамуы мен кәсіби өсуіне қамқорлық жасау, жас маман жүгінген барлық кәсіби мәселелерді шешу үшін жауапкершілікті өз мойнына алады. Тәлімгер жас мамандармен үнемі мақсатты қарым-қатынас жасауға мүдделі болуы керек және осы қарым-қатынастың бастамашысы болуы керек, олардың жұмыс нәтижелерін бағалау кезінде позитивті болуға, қамқоршыларының қателіктеріне төзуге міндеттеме қабылдауы керек, оларға тәлімгермен бірге алға қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізетініне сенімділік беруі керек.

Тәлімгерлікте аралық нәтижелерді бағалау қажет. Ол Кәсіптік оқытудың практикалық нәтижелерін – педагогикалық жобаны, әдістемені, ашық сабақты, жарияланымды қарау форматында жүргізілуі мүмкін. Тәлімгерліктің қорытынды нәтижелері мектептің педагогикалық кеңесінде ұсынылады, ол тәлімгердің нақты оқу жылындағы жұмысын бағалайды.

Тәлімгерлік нысандардың өзара іс-қимыл жүйесі біртұтас қоғамдастыққа әртүрлі әлеуметтік топтардың, институттар мен ұрпақтардың өкілдерін қамтитын кең педагогикалық-кәсіби қозғалысты құруға мүмкіндік беретіні сөзсіз, олардың күш – жігері тұтастай алғанда Қазақстанның білім беру және экономикалық жүйелерін және болашақ ұрпақ-балалар мен жастарды дамытуға бағытталатын болады (Утилова, 2022).

Талдау нәтижесінде білім беру сапасын және осы процестегі мұғалімнің рөлін арттыру үшін оқушылардың функционалдық сауаттылығын, құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігінің маңызы өзектендірілді. Кәсіби құзыретті (тәлімгер, жас педагог) педагог өзінің педагогикалық қызметін әрдайым жоғары деңгейде жүзеге асыратын болады, бұл, әрине, балаларды оқыту мен тәрбиелеуде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасындағы орта білім беру ұйымдарына тәлімгерлікті енгізу мәселесі жаңа, сондықтан отандық ғалымдар әлі зерттеген жоқ. Алайда, Қарағанды университетінің ғалымдары. Е.А. Бөкетов мектепке заманауи мұғалім даярлау тәсілін қарастырды. Әбілдина С.К., Сарсекеева Ж.Е. «Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесіндегі болашақ мұғалімнің кәсіби даярлығы» (2015) Халықаралық қолданбалы және іргелі зерттеулер журналының материалдарындағы ғылыми жарияланымында

болашақ педагогты даярлауға қойылатын жаңа талаптарға назар аударады, олар еңбек мазмұнының тез өзгеруі және үздіксіз жаңару қажеттілігі жағдайында олардың кейіннен тиімді кәсіби қызметі үшін жағдай жасаудан тұрады білім (Абильдина, 2015).

Назарбаев Университетінің білім саласындағы магистрі Д.С. Гюнгер Еуразиялық ғалымдар одағының (2016) журналының материалдарында жарияланған «Қазақстан Республикасында мұғалімдерді даярлау туралы мәселеге» атты жарияланымында тәлімгерлік жүйесін енгізуді ұсынады. Мақалада ЖОО-да оқуды аяқтағаннан кейін Мамандыққа кіріспе жасау мақсатында Қазақстанда орта мектептерде бастаушы мұғалімдер үшін тәлімгерлерді енгізу туралы мәселені қарастыруды ұсынамыз. Бұл жұмыс схемасының мақсаты-жаңадан бастаған мұғалімдердің білімін шоғырландыру және тереңдету, кәсіби қалыптасу мен құзыреттілікті дамытудың теориялық және практикалық компоненттерін біркелкі біріктіру. Әрбір бастаушы мұғалім мектептегі тәжірибелі тәлімгер-мұғалімге бекітіледі, ол түзету мүмкіндігімен кәсіби қызметке мониторинг жүргізеді және бастаушы мұғалімнің кәсіби қалыптасуына қолдау көрсетеді (Гюнгер, 2016).

Жаңартылған мазмұндағы бағдарламаларды енгізу, оқытудың инновациялық әдістерін, ақпараттық технологияларды қолдану, Оқу процесі мен бағалау жүйесін жоспарлау тәсілдерін өзгерту педагогикалық қоғамдастықта ең көп талқыланатын тақырыптар болып табылады. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі жоғары талаптарға сай болуы керек. Білім беру қызметтерінің сапасын арттыру бойынша жұмыс педагогтарды Елеулі әдістемелік қолдаудан басталуы тиіс. Мұғалімдердің кәсіби қажеттіліктерін теңестіре алмайтын бірқатар факторлар бар. Оларға мыналар жатады: Мектеп түрі, аумақтық орналасуы, жас педагогтар ұжымындағы саны, жоғары санатты мұғалімдер саны. Сапалы білім беру мәселесін аша отырып, әдістемелік қызметті, біліктілікті арттыру жүйесін және педагогикалық тәлімгерлікті жандандыруды бірінші орынға қою қажет (Petrovska, 2018).

Болашақ педагогтарды даярлау бойынша қазақстандық ғалымдардың жарияланымдарын талдау мектептерде тәлімгерлікті ұйымдастыру үшін алғышарттардың бар екендігін айғақтайды, бірақ білім беру мазмұнын жаңарту, жаһандық құзыреттерді қалыптастыру жағдайында оны іске асырудың нақты тетіктері ұсынылмаған. Білім беру ұйымдарында тәлімгерлік жүйесін ұйымдастырудағы проблемалар анықталды, олар тек құжатталған ережелердің болуынан тұрады, бірақ мектепте тәлімгерлік бойынша басқа әзірленген әдістемелік материалдар жоқ (тәлімгерлік нәтижелерін бағалау жөніндегі ереже, тәлімгерді таңдаудың баламалылығын іске асыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар) (Данилов, 2019).

Зерттеу материалдары мен әдістері

«Педагог мәртебесі» туралы заңда 13-бап тәлімгерлікке арналған. Қазіргі уақытта білім берудегі тәлімгерлік тақырыбы білім берудегі басты тақырыптардың бірі болып табылады. Жалпы, тәлімгерлік әлемдік үрдіс болып

табылады және ол қызметтің барлық салаларын қамтиды: әртүрлі меншік нысандарындағы кәсіпорындар, кәсіпкерлік, әлеуметтік сала, мемлекеттік қызмет және, әрине, білім.

Білім берудегі тәлімгерлік-жас педагогтың кәсіби қалыптасуындағы, педагогикалық шеберлікті арттырудағы маңызды шарт, бұл оқушылардың кәсіби бағдарында да маңызды. Бүгінгі тәлімгерлік-танымал тренд және саналы қажеттілік. Тәлімгерлік нысаны-қатысушылары өздерінің негізгі қызметі мен ұстанымымен анықталатын белгілі бір рөлдік жағдайда болатын тәлімгерлік жұптың немесе топтың жұмысын ұйымдастыру арқылы мақсатты модельді жүзеге асыру тәсілі. Тәлімгерлік бағдарламасын іске асыру шарттарына байланысты көптеген вариацияларды қамтитын тәлімгерліктің кең таралған түрлерінің ішінде бесеуі бар: «оқушы - оқушы»; «мұғалім – мұғалім»; «студент – оқушы»; «жұмыс беруші -оқушы»; «жұмыс беруші -студент» .

Аталған нысандардың әрқайсысы тәлімгерліктің бірыңғай әдіснамасын пайдалана отырып, белгілі бір міндеттер мен проблемаларды шешуді көздейді, ішінара оқыту сатысын, кәсіби қызметті және Бағдарламаға қатысушылардың бастапқы түйінді сұраныстарын ескере отырып өзгертілген. «Мұғалім-мұғалім» тәлімгерлік нысаны жас педагогтың жан-жақты қолдау көрсететін тәжірибелі және ресурстары мен дағдылары бар педагогпен өзара іс-қимылын болжайды.

Тәлімгерліктің бұл түрінің мақсаты - жұмыс орнында немесе жас педагог лауазымында табысты бекіту, оның кәсіби әлеуеті мен деңгейін арттыру, сондай-ақ білім беру ұйымында өзекті педагогикалық міндеттерді жоғары деңгейде іске асыруға мүмкіндік беретін жайлы кәсіби орта құру. Тәлімгер мен тәлімгердің өзара әрекеттесуінің негізгі міндеттерінің қатарына мыналар жатады: кәсіби қызметінің нәтижелерін талдаумен айналысу қажеттілігін қалыптастыруға ықпал ету; нәтижелі оқу процесін құру және ұйымдастыру әдістемесіне қызығушылықты дамыту; бастаушы педагогты өз қызметінде озық педагогикалық тәжірибені шығармашылықпен пайдалануға бағдарлау; жас педагогты білім беру ұйымында педагогикалық қызметке қызығушылықты бекіту мақсатында оған баулу; Педагогтің кәсіби қалыптасу процесін жеделдету; білім беру ұйымының қоғамдастығын қалыптастыру (педагогикалық тәжірибенің бөлігі ретінде).

Тәлімгерлердің жұмысын дұрыс ұйымдастырудың нәтижесі жас педагогтардың педагогикалық жұмысқа, білім беру ұйымының мәдени өміріне қосылуының жоғары деңгейі, өз күштеріне деген сенімділікті арттыру және жеке, шығармашылық және педагогикалық әлеуеттерді дамыту болады. Бұл білім беру ұйымдарындағы білім беру деңгейі мен психологиялық ахуалға оң әсер етеді. Тәлімгер педагогтар осы кезеңге қажетті кәсіби құзыреттіліктерді, кәсіби кеңестер мен ұсыныстарды, сондай-ақ ұйым мен кәсіп ішінде жайлы қалыптасуы мен дамуы үшін ынталандыру мен ресурсты алады (Нугуманова, 2018: 182-187).

«Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында

“тәлімгерлік” -орта білім беру ұйымдарында Педагогтің кәсіби қызметіне алғаш кіріскен адамға кәсіптік бейімделуде практикалық көмек көрсету жөніндегі педагогтің қызметі деп айқындалған. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 160 бұйрығымен тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидалары және тәлімгерлікті жүзеге асыратын педагогтерге қойылатын талаптар бекітілді.

Шағын жинақталған мектептегі тәлімгерді қоспағанда, тәлімгер келесі талаптарға сай болуы керек:

- 1) «педагог-зерттеуші» немесе «педагог-шебер» біліктілік санаты;
- 2) педагогикалық әдептің негізгі қағидаттары мен нормаларын сақтаушы;
- 3) соңғы үш жыл ішінде оқытылатын пән бойынша білім алушылардың білім сапасы кемінде 60% -70%.

Шағын жинақталған мектептегі тәлімгер келесі талаптарға сай болуы керек:

- 1) «педагог-зерттеуші» немесе «педагог-шебер» біліктілік санаты;
- 2) педагогикалық әдептің негізгі қағидаттары мен нормаларын сақтаушы;
- 3) оқытылатын пән бойынша білім сапасы соңғы үш жыл ішінде кемінде 50% -60%

Бұл уақытта тәлімгерлік кадрларды дамыту жүйесінің стратегиялық маңызды элементі деп айтуға болады. Білім беру ұйымдарында тәлімгерлікті енгізу әлі де келесі мәселені шешуді талап етеді: ол қаншалықты тиімді? «Тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларын және тәлімгерлікті жүзеге асыратын педагогтерге қойылатын талаптарды бекіту туралы» құжатта тиімді тәлімгерлік тараптардың өзара мүдделілігі, тәлімгерлік процесін әкімшілік бақылау және ынтымақтастықтың аралық нәтижелерін жүргізу шарттарында жүзеге асырылатыны айтылған.

Мектептерде тәлімгерлер белгілі бір кәсіби жетістіктері бар педагог-шеберлер, педагог - зерттеушілер арасынан таңдалады. Тәжірибе көрсеткендей, көбінесе тәлімгерге қойылатын талаптарға сәйкес келетін үміткердің болмауына байланысты біліктілігі бірдей мұғалім тағайындалады, бірақ оның өзі кәсіби міндеттерді жүзеге асыруда әдістемелік көмекке мұқтаж және жетістіктері жоқ. Сондықтан оқушыларда функционалдық және басқа да құзыреттілік түрлерін қалыптастыру үшін бұл үшін тәлімгерлерді дайындау қажет, осылайша олар өз кезегінде жас педагогтарға көмек көрсете алады.

Тәлімгерлікті ұйымдастыру ережелеріне сәйкес білім беру ұйымдары тәлімгерлер резервін дайындауы тиіс. Тәлімгерлер резервін педагогикалық кеңес тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларында белгіленген талаптарға сәйкес келетін орта білім беру ұйымының басшысы мен басшысының орынбасарларын қоспағанда, барлық жұмыс істейтін педагогтер қатарынан әдістемелік бірлестіктердің ұсынуы бойынша қалыптастырады. Мектепте резервті ұйымдастыру үшін болашақ тәлімгерлерді дайындайтын «тәлімгерлік мектебін» ашу керек. Тәлімгерлік мектебінің құрамына пәндік қатыстылығына байланысты барлық педагог-зерттеушілерді, педагог-шеберлерді қосу керек.

Тәлімгерлік мектебінің құрамына кіретін педагогтардың ішінен үйлестіруші таңдалады, ол осы мәселеге жетекшілік ететін басшының орынбасарымен бірге оқу жылына арналған жұмыс жоспарын жасайды. Оқыту барысында тәлімгерлік мектебінің педагогтері үшін тьюториал, тренингтер, супервизиздер, фасилитация, коучинг, нетворинг, білім беру іс-шарасы, білім алушылар үшін қарқынды семинарлар, семинар-практикумдар, әдістемелік сессиялар, коучингтер, краш-тесттер өткізу қажет (Балагурова, 2017).

Тьюториал - оқушылардың ойлау, коммуникативтік және рефлексивті қабілеттерін дамытуға бағытталған белсенді топтық оқыту. Бұл интерактивті және қарқынды оқыту әдістерін қолданатын ашық сабақ. Сондай-ақ, тьюториалдың мақсаты оқу процесін жандандыру және әртараптандыру, білім алушылардың іс-әрекетін жандандыру, шығармашылық қабілеттерін көрсету, теориялық білімді практикада қолдануға ынталандыру болып табылады. Тәлімгерлерді сүйемелдеуді жүзеге асыратын тәлімгерлер жетекші тьюториалдың рөлін атқарады.

Тренинг. Жақында тәлімгерлер тренингтерді сүйемелдеуді ұйымдастырудың тиімді формаларының бірі ретінде көбірек қолданады. Тренинг кезінде қажетті дағдылар мен дағдыларды игеру оларды есте сақтауды ғана емес, сонымен қатар тренинг барысында бірден тәжірибеде тікелей қолдануды қамтиды. Тренингтерде, сондай-ақ тьюториалдарда, бірақ тек анағұрлым қарқынды түрде белсенді оқытудың әртүрлі әдістері мен әдістері кеңінен қолданылады: іскерлік, рөлдік және имитациялық ойындар, баспа негізінде электронды детерминанттармен және детерминанттармен жұмыс, модельдеу, нақты жағдайларды талдау және топтық пікірталастар.

Фасилитация. Топтық талқылауды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін дағдылар тобы және құралдар жиынтығы. Фасилитацияның мақсаты: топқа шығармашылық және нәтижелі жұмыс істеуге мүмкіндік беретін дұрыс әдісті табу; топтық жұмысты ұйымдастыруға бағытталған арнайы әрекеттер. Фасилитатордың негізгі функциясы-әр қатысушыға топтың жұмысына толық қатысуға көмектесу, оңтайлы ойлау, сөйлеуден қорықпау.

Супервизия. Маман қызметінің тиімділігін арттыру мақсатында Кәсіби қызметтің мазмұнын жетілдіру әдісі; маманға неғұрлым тәжірибелі маманды тарта отырып, өзінің кәсіби қызметінің өзекті мәселелері мен мәселелерін талдауға мүмкіндік береді.

Коучинг. Жаттығу әдісі, оның барысында “жаттықтырушы” (жаттықтырушы) деп аталатын адам білім алушыға белгілі бір өмірлік немесе кәсіби мақсатқа жетуге көмектеседі. Жалпы дамудың орнына нақты белгіленген мақсаттарға жетуге бағытталған. Оқушыларға саналы түрде оқуға, қызығушылықпен білім алуға, потенциалды табуға және ашуға, Дағдылар мен дағдыларды дамытуға, бағдарламаны тиімді меңгеруге және тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.

Нетворкинг. Маңызды және перспективалы әлеуметтік серіктестермен (мысалы, мектеп оқушылары – кәсіптік білім беру ұйымдарының, ЖОО-

лардың, жұмыс берушілердің кәсіпорындарының өкілдерімен) байланысты ұйымдастыру және өзара әрекеттесу әдісі.

Білім беру оқиғасы. Тәрбиелік іс-шарадан айырмашылығы, тәлімгердің жас мұғалімдермен жұмысының бұл формасы білім беру мотивациясын дамытуға, жеке бағдарламаларды, жобалар мен зерттеулерді құруға және жүзеге асыруға бағытталған. Білім беру іс-шарасына әр түрлі іс-шаралар мен әр түрлі қатысушылар кіреді: жас мұғалімдерден басқа, оған басқа қызықты, тартымды, табысты адамдар («көшбасшылар», «авторлар», «сарапшылар» және т.б.) қатысады. Оқиғалар тәлімгерді тәлімгерге бекіту және тәлімгердің «кеңесші», «көшбасшы» және т. б. позициясына ауысу қаупін жеңуге мүмкіндік береді. Тәлімгерлік жұмыстың нақты формаларын, әдістері мен технологияларын таңдау тәлімгердің жеке таңдауы болып табылады және оқушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне де, тәлімгердің жеке және кәсіби қалауына да байланысты. Білім алушылармен тренингтер өткізу үшін арнайы білім мен дағдылар қажет екенін есте ұстаған жөн (Кенжетаева, 2020).

Тәлімгерлерді оқытуды ұйымдастыру үшін:

- тәлімгерлерді оқыту жоспарын құру, оның мерзімдерін анықтау;
- тәлімгерге көмектесу үшін қажетті әдістемелік материалдарды таңдау;
- оқу форматтарын таңдау

Мысал:

- нақты жағдайлары немесе проблемалары бар жағдайларды шешу;
- рөлдік өзара әрекеттесу форматы;
- өзін-өзі оқыту;
- қашықтықтан оқыту (қажетті дағдыларды дамыту бойынша бейнероликтерді, кейіннен талқылаумен мәтіндік материалдарды таңдау).

Оқыту процесі екі кезеңге бөлінеді: бастапқы оқыту және қызмет барысында оқыту. Бастапқы оқыту әлеуетті тәлімгерлерге тәлімгер рөліндегі қызметке дайындалуға, тәлімгерліктің негізгі мақсаттарымен және жұмыс бағыттарымен танысуға, олардың психологиялық дайындығын тексеруге мүмкіндік береді. Мұндай оқыту тәлімгерлік қарым-қатынастың сапасына және тәлімгерлік бағдарламасының жалпы сәтті ұзақтығына әсер етеді. Бастапқы оқыту тәлімгерлерге өздерінің жеке мақсаттарын тұжырымдауға, тәлімгерлік бағдарламасына қатысу үміттерін түзетуге және ықтимал келіспеушіліктерді анықтау және уақтылы шешу үшін өз мақсаттарын тәлімгерлердің мақсаттарымен салыстыруға көмектесуі керек (Abdullah, 2020).

Тәлімгермен тиімді жұмысты ұйымдастыру үшін тәлімгер өзінің тәжірибесі, ресурстары және оларды беру мүмкіндіктері туралы нақты түсінік қалыптастыруы керек. Ол үшін портфолио жасау керек. Қызмет барысында қайталама оқытуды куратор тәлімгердің тәлімгерлік тәжірибесі болғаннан кейін (кездесу-танысу және «сынақ мәселесін шешу» кездесуі) және тәлімгерлік қызмет бойынша сұрақтар туындағаннан кейін жүргізеді. Оқыту тәлімгерге мәселені түсінуге көмектеседі (бар болса) және оны шешудің дұрыс стратегиясын таңдауға көмектеседі (Ali, 2018).

Тәлімгерлерді ең алдымен тәлімгермен қарым – қатынастың екі стиліне үйрету керек-дамытушы және аспаптық:

- дамытушы стиль тәлімгер мен тәлімгердің өзара іс-қимылын дамытуды ынталандыруға бағытталған;

- инструменталды стиль мақсатты әрекетке шоғырланған. Тәлімгер мен тәлімгердің тұлғааралық қарым-қатынасын дамытуға екінші дәрежелі мән беріледі.

Тәлімгер мен жас педагогтың кездесулері диалог немесе талқылау, көпшілік алдында дәріс түрінде, жобадағы практикалық жұмыс ретінде ресімделуі мүмкін. Тәлімгер әр кездесуде іс-әрекеттің құрылымы мен жоспарын дербес қалыптастырады, бірақ соған қарамастан жалпы модельге жүгінеді: рефлексия, жұмыс, рефлексия.

Тәлімгерлікті іске асыру барысында нәтижелерге мониторинг пен бағалау жүргізу қажет. Тәлімгерлік бағдарламаларын іске асыру процесінің мониторингі тәлімгерлік бағдарламасы және/немесе оның жекелеген элементтері туралы ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау және пайдалану жүйесі ретінде түсініледі. Тәлімгерліктің жүйелі мониторингін ұйымдастыру тәлімгерлік процесінің қалай жүретінін, тәлімгердің тәлімгермен өзара әрекеттесуінде қандай өзгерістер болатынын, сондай-ақ тәлімгерлердің даму динамикасы мен тәлімгердің өз қызметіне қанағаттануын нақты көрсетуге мүмкіндік береді (Гаспаришвили, 2019).

Тәлімгерлік бағдарламасының мониторингі өзара байланысты екі элементтен тұрады. Бастапқыда тәлімгерлікті іске асыру процесінің сапасы және процесінің жол картасының толық көлемде орындалуы бағаланады. Екінші кезеңде қатысушылардың мотивациялық-тұлғалық, құзыреттілік, кәсіби өсуі, білім беру нәтижелерінің динамикасы бағаланады. Тәлімгерліктің іске асырылуын бағалау тәлімгерлердің қанағаттану сауалнамалары және білім беру ұйымының тәлімгерлік қызметі ұйымы тәлімгерлік ететін сауалнамалар негізінде де жүзеге асырылады.

Нәтижелер мен оларды талқылау

Тәлімгерлік мектебі жұмысының нәтижесі тәлімгерлерді даярлау және мектепте Флэш-тәлімгерлікті (Flash Mentoring) іске асыру мүмкіндігі болады.

Флэш-тәлімгерлік (Flash Mentoring) – тәлімгерліктің жаңа Тұжырымдамасы, оның мәні келесідей. Тәлімгер ретінде әрекет еткісі келетін педагогтар әлеуетті тәлімгерлермен (жас педагогтармен) қысқа, бір сағаттан аспайтын кездесуге қатысуы тиіс, оның барысында тәлімгерлер нақты мәселелер бойынша өздерінің өмірлік тәжірибелерімен бөлісе алады, кейбір ұсыныстар бере алады. Осы кездесуден кейін (стандартты флэш-тәлімгерлік сессиясы) жас мұғалім кездесуге қатысушылардың кіммен жұмыс істегісі келетінін шешеді.

Флэш-тәлімгерлік бір реттік кездесулер немесе талқылаулар, коммуникациялар арқылы жүзеге асырылады. Флэш-тәлімгерліктің негізгі артықшылықтарына мыналар жатады:

1. Тәлімгер-педагог нақты мәселелер бойынша ақпараттық ресурстармен

жұмыс істеуді үйрену, қойылған мақсаттарды шешу үшін қажетті материалды таңдау.

2. Flash тәлімгерлері әдетте құнды білім мен жұмыс тәжірибесін ұсынады, бірақ өте шектеулі уақыт аралығында.

Мектептердегі тәлімгерлік 3 жылға есептелген, бірінші жыл ақылы. Мектептерде эксперимент ретінде қолдануға болады Флэш-тәлімгерліктің әртүрлі модификациялары.

- Стандартты флэш-тәлімгерлік сессиясы жеке немесе телекоммуникациялық технологиялар арқылы тәжірибелі (тәлімгер) мен тәжірибесі аз қызметкер (тәлімгер) арасындағы бір реттік кездесуді қамтиды, ол бірнеше минуттан бірнеше сағатқа дейін созылуы мүмкін.

- Дәйекті флэш-тәлімгерлік: жас тәрбиеші екі немесе одан да көп тәлімгерлермен жұмыс істейді, олардың әрқайсысында бір реттік кездесулер сериясы бар, мысалы, бір ай ішінде апта сайын.

- Жылдам тәлімгерлік-бұл тәлімгерлер мен олардың тәлімгерлері бірнеше минут қана кездесіп, содан кейін бірден басқа тәлімгерге/жас тәрбиешіге және т. б. ауысатын дәйекті флэш-тәлімгерліктің бір түрі.

- Топтық флэш-тәлімгерлік: тәлімгер тәлімгерлердің шағын тобымен (жас педагогтар) жұптасып жұмыс істейді. Бұл техниканы топтық жылдам тәлімгерлік ретінде жүзеге асыруға болады.

Білім беру ұйымдарындағы тәлімгерлік процесін ұйымдастыру үш негізгі кезеңнен тұрады:

- Бірінші кезең (кіріспе): тәлімгер 10 (он) күнтізбелік күн ішінде Педагогтің кәсіби даярлық деңгейін айқындайды. Бірінші кезеңнің қорытындысы бойынша тәлімгер 5 (бес) жұмыс күні ішінде педагогтің даярлық деңгейін және жеке қажеттіліктерін айқындау бойынша диагностика жүргізеді, сондай - ақ Диагностика нәтижелерін ескере отырып, бір оқу жылы кезеңіне арналған тәлімгерлік жоспарын (бұдан әрі-тәлімгерлік жоспары) әзірлейді, ол басшының оқу жұмысы жөніндегі орынбасарымен келісіледі және орта білім беру ұйымының басшысы бекітеді.

- Екінші кезең (негізгі): тәлімгер тәлімгерлік жоспарын іске асырады және бір оқу жылы ішінде кәсіби даму және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бойынша жұмыс жүргізеді.

- Үшінші кезең (қорытынды): тәлімгер оқу жылының қорытындысы бойынша педагогикалық кеңестің отырысына тәлімгерлік жоспарының іс-шараларын іске асыру қорытындыларын көрсететін тәлімгерлік нәтижелері туралы есеп дайындайды және іс-әрекеттегі практиканы жетілдіру үшін ұсынымдар береді.

Тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларына сәйкес жұмыс нәтижелері бойынша аралық есеп (оның ішінде электрондық) орта білім беру ұйымының әдістемелік бірлестіктерінің отырысында (1-ші жартыжылдықта) бейнеролик түрінде ұсынылады. Алайда, бейненің мазмұнына нақты талаптар жоқ, онда не көрсету керек. Әдістемелік бірлестік мүшелерінің бейнеролик

мазмұнын бағалау критерийлері қандай. Бұл аралық есеп формальды болып шығады және оны ешкім бағалай алмайды. Аралық есеп Кәсіптік оқытудың практикалық нәтижелерін – педагогикалық жобаны, әдістемені, ашық сабақты, жарияланымды қарау форматында жүргізілуі мүмкін. Педагогикалық кеңестің отырысына тәлімгер дайындайтын есепке де сұрақтар бар. Оқу жылының қорытындысы бойынша қандай индикативтік көрсеткіштер орындалуы тиіс? Қандай іс-шараларды орындау қажет?

Кейбір мектептердегі тәлімгерлердің алғашқы сауалнамасы педагогикалық кеңестегі сөздердің формальды екенін көрсетті. Осы жоспарларды бекіту барысында олардың ғылыми-әдістемелік құрамдас бөлігі, олардың мазмұны мектепке алғаш келген мұғалімнің кәсіби дамуына қаншалықты бағытталғандығы талданбайды. Мектептерде тәлімгерлік тәлімгер мен жас педагогтың жұмыс жоспарларының болуы, сабаққа қатысқан сабақтарды талдау түрінде тексеріледі. Осыдан сұрақ туындайды: тәлімгерлік қаншалықты тиімді? Оны жетілдіру керек пе? Орта білім беру ұйымдарында тәлімгерлікті сүйемелдеу бойынша әдістемелік материалдар әзірленуі мүмкін. Тәлімгерлік институты енгізілді, бірақ оның нәтижелерін өлшеу критерийлері әзірленбеді.

Білім беру ұйымдарындағы тәлімгерлік бағдарламасының нәтижелерін бағалау мыналардың негізінде жүзеге асырылуы мүмкін:

- жас педагогтың тәлімгердің жұмысына қанағаттану сауалнамасы;
- пән бойынша білім сапасының көрсеткіші оқу тоқсандарының кесіндісінде (жұмыстың 3 жыл ішінде);
- оқушылардың кәсіби қызметке алғаш кіріскен (3 жыл жұмыс істеген) педагог пәнін оқытуға қанағаттануы тұрғысынан сауалнама жүргізу;
- «Дарынды балаларға дарынды мұғалім» және т. б. кәсіби конкурстарға алғаш рет кәсіби қызметке кіріскен педагог пен тәлімгердің қатысуы;
- мұғалімдердің осы санаты үшін өткізілетін “Дарынды мұғалім-дарынды балаларға” республикалық конкурсына алғаш рет кәсіби қызметке кіріскен педагогтың қатысуы, онда ол өз пәнін оқытуда қолданылатын әдістер мен әдістерді таныстыра алады (2–3 жыл жұмыс өтілі),
- Республикалық пәндік олимпиаданың іріктеу кезеңдерінде алғаш рет кәсіби қызметке кіріскен педагог балаларының қатысуы; оқушылардың ғылыми жобалар конкурсына, ғылыми-практикалық конференцияларға (3 жыл ішінде) қатысуы.

Тәлімгерлік қызметтің сәттілігінің процедуралық көрсеткіштері келесідей болуы мүмкін:

- тәлімгердің қолдауымен сол қызметке және/немесе ұйымдастырушылық мәдениетке тән құндылық-семантикалық көзқарастардың қалыптасуы;
- қызметке ілесіп жүретін адамның тұрақты ішкі уәждемесі;
- ол игеретін қызметте ілесіп жүретін адамның құзыреттілігі;
- білім беру ортасының сапасы және ілеспе адамның айналасында құрылған әлеуметтік-психологиялық атмосфера.

Тәлімгерлік мәселесін зерделеу аясында тәлімгерлер мен жас педагогтар

арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға 62 педагог қатысты (31 тәлімгер, 31 жас педагог). Респонденттер әртүрлі білім беру ұйымдарының өкілдері. Талдау нәтижелері бойынша келесі қорытындылар жасалды.

Көптеген көрсеткіштер бойынша жас мұғалімдердің күтуі тәлімгерлерге карағанда айтарлықтай жоғары (кесте 1).

Кесте 1 – Көрсеткіштер бойынша салыстырмалы кесте

№	Күту көрсеткіштері	Жас педагогтар (%)	Тәлімгерлер (%)
1	тәлімгерлік бағдарламасының тиімділігі	88,4	61,1
2	бағдарламадағы жайлылық деңгейі	80,7	61,1
3	кәсіби және лауазымдық бейімдеу бағдарламасының пайдалылығы	96,2	66,9
4	ұйымдастыру іс-шараларының сапасы	96,2	64
5	беру сапасы және теориялық білімді жақсы меңгеру	92,3	55,6
6	беру сапасы және практикалық дағдыларды жақсы меңгеру	96,1	61
7	кәсіби бейімдеу бағдарламасының сапасы	92,3	91,7
8	тәлімгердің қолдауының маңыздылығы	93,3	
9	педагогикалық процеске қосылу	92,3	64
10	бірлескен жұмыстан қанағаттану	90,2	66,6

Сауалнама барысында жас педагогтардан жауаптар алынды: «Мектепте тәлімгерлікті жүзеге асырудан және өз рөліңізден не күтесіз?»:

- мектепте жұмыс істеу үшін практикалық дағдылар мен теориялық білімнің бір бөлігін беру, кәсіптік тапшылықтарды жою-32%;

- кәсіби өсу, конкурстарға қатысу, тәжірибе мен білімге ие болу – 20%;

- тәлімгерді қолдау, көмек және Кеңес – 20%;

- нәтиже -2%;

- толық ынтымақтастық-8%;

- іске асыруға болатын жаңа идеялардың пайда болуы-4%;

- қарым-қатынас, белсенділік және қол жетімділік – 4%.

«Тәлімгерлікте Сіз үшін не ерекше құнды» деген сұраққа:

- мені қолдайтынына сенімді болу-30%;

- тиімді тәжірибе, материал, білім, тәжірибе-27,1%;

- іс курсына жылдам қосылу – 15,3%;

- даму – 11,6%;

- нәтиже-8%;

- тәлімгер-8%.

Тәлімгерлерден сауалнама кезінде жауаптар алынды:

«Сіз мектепте тәлімгерлікті жүзеге асырудан және өз рөліңізден не күтесіз?»:

- нәтижесі, жас педагогтың табысты бейімделуі-39,3%;

- тәлімгерлік тәжірибесін алу, сенімгерлік қатынас – 23%

- қоғамдастықпен ынтымақтастық – 15,3%;
- өзара әрекеттесудің әртүрлі формалары-6%;
- жас мұғалім бұл оның дело екенін түсінуі үшін – 6%;
- бағдарламаны міндеттерге сәйкес іске асыру-4,4;
- тәлімгерліктің мәнін ашу-3%;
- жұмыстағы жаңа әдістер мен әдістер-3%.

«Тәлімгерлікте Сіз үшін не ерекше құнды» деген сұраққа:

- серіктестік, өзара тәжірибе, энергия алмасу– 22%;
- жас педагогпен өзара іс – қимыл-16%;
- сіздің рөліңізді түсіну-16%;
- жас педагогтың әдістемелік сауаттылығы – 17%;
- жаңа тәсілдер-11%;
- шығармашылық белсенділікті дамыту – 14%;
- жауап беру қиын-4%.

Қорытынды

Мұндай сауалнамалар мектептерде жүргізілуі керек және оларды білім беру ұйымдарында тәлімгерлік бойынша іс-шараларды ұйымдастыру және ұйымдастыру кезінде ескеру қажет. Тәлімгерлердің жұмысын дұрыс ұйымдастырудың нәтижесі жас педагогтардың педагогикалық жұмысқа, білім беру ұйымының мәдени өміріне қосылуының жоғары деңгейі, өз күштеріне деген сенімділікті арттыру және жеке, шығармашылық және педагогикалық әлеуеттерді дамыту болады. Бұл білім беру деңгейіне және ұйымдағы психологиялық климатқа оң әсер етеді. Тәлімгер-педагогтар осы кезеңге қажетті кәсіби іске асыру құзыреттерін, кәсіби кеңестер мен ұсынымдарды, сондай-ақ ұйым мен кәсіп ішінде жайлы қалыптасуы мен дамуы үшін ынталандыру мен ресурсты алады. Бүгінгі таңда тәлімгерлік жүйесі ең мұқият назар аударуға лайық, бұл бастаушы мұғалімнің жұмыс орнында практикалық және теориялық көмек ұсына алатын тәжірибелі маманның қолдауына ие болуының өмірлік қажеттілігін көрсетеді.

Кәсіби көмек тек жас, бастаушы мұғалімдерге ғана емес, сонымен қатар белгілі бір білім беру ұйымына жаңадан келген мұғалімдерге де қажет. Көбінесе жас мұғалімдердің жағдайына жақын, тәжірибелі мұғалімдер білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын мектепке жұмысқа жаңадан келген және сонымен бірге жұмыс істеу қиынға соғады. Сондай-ақ, Мектепке педагогикалық білім алған және жас мамандар санатына жатпайтын, бірақ практиканың болмауы бойынша оларға тең педагогикалық қызметкерлер келеді. Оларға жаңа жағдайларға бейімделуге көмектесу керек, оларды осы білім беру ұйымында әзірлеу және жүргізу қажет мұғалімдердің құжаттарымен таныстыру, сондай-ақ жұмыста әдістемелік көмек көрсету қажет. Бұл стратегиялық міндеттерді шешуге жас педагог пен жаңадан келген мұғалімнің кәсіби қалыптасу процесін оңтайландыруға, олардың өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жүзеге асыруға мотивациясын қалыптастыруға қабілетті тәлімгерліктің икемді және мобильді жүйесін құру ықпал етеді.

Білім берудің қарқынды жаңаруы жағдайында кез-келген мұғалімге жүйелі және мақсатты ғылыми-әдістемелік және ұйымдастырылған қолдау қажет екенін есте ұстаған жөн, бұл қажеттілік тез артып келеді. Осыған байланысты мектепте үздіксіз білім беру және әр мұғалімнің жеке дамуы үшін жағдай жасау міндеті өзекті болып табылады. Мұғалімдерге білім беруді модернизациялау, озық педагогикалық тәжірибені енгізу, заманауи педагогиканың жетістіктерін пайдаланудың өзіндік тәсілдері мен жолдарын түсіну және дамыту жағдайында оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыруда жүйелі түрде пәрменді көмек көрсету үшін мектептің әдістемелік қызметінің ұйымдастырушылық құрылымына жаңадан келген педагог қызметкерлердің кәсіби қызметіне әдістемелік қолдау енгізу қажет.

Педагогты ғылыми-әдістемелік сүйемелдеудің мәні, бір жағынан, Мұғалімді кәсіби қызметте сапалы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін құралдармен, технологиялармен, әдістермен әдістемелік жабдықтауда, екінші жағынан, қол жеткізілген нәтижелерді түсінуге, оларға сыни көзқараспен қарауға және қажет болған жағдайда өз қызметін түзетуге көмектеседі.

Педагогтерді ғылыми-әдістемелік қолдаудың іс жүргізу моделі мынадай компоненттерді қамтуы мүмкін:

1. Педагогтердің қажеттіліктері мен сұраныстарын зерделеу, олардың кәсіби тапшылығы мен қиындықтарын анықтау, алдағы қызметтің міндеттерін өзектендіру.

2. Педагогтердің қажеттіліктері мен сұраныстарын зерделеу, кәсіби құзыреттіліктерін диагностикалау, Кәсіби тапшылықтар мен қиындықтарды анықтау, алдағы қызметтің міндеттерін өзектендіру негізінде жеке білім беру маршруттарын құру.

3. Педагогтердің жеке білім беру маршруттарын іске асыру.

4. Педагогтердің жеке білім беру маршруттарын іске асыру жөніндегі қызметтің рефлексиясы, олардың қызметіндегі өзгерістерді жобалау және жеке білім беру маршруттарын түзету.

5. Жеке білім беру маршруттарын іске асыру кезінде олардың құзыреттерінің «өсуін» ескере отырып, педагогтердің қызметін өзгерту.

Әдебиеттер

Абильдина С.К., Сарсекеева Ж. Е. Профессиональная подготовка будущего учителя в системе высшего образования Республики Казахстан. Журнал Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 12 (часть 6)) – С. 1114–1116

Abdullah, R., Ghufron, M. A., Puspitasari, Y., & Ahmad, N. (2020). Perspectives on mentoring support during teaching practicum in local and international settings. *International Journal of Leadership, Teaching and Educational Research*, 19(5), 336-351

Ali, Z. B. M., Wahi, W., & Yamat, H. (2018). A review of teacher coaching and mentoring approach. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(8), 504–524.

Балагурова М.С. Наставничество как условие профессионального становления начинающих педагогов // Инновационные педагогические технологии: материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2017 г.). – Казань: Бук. 2017. – С.38 – 40. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/271/12933/> (дата обращения 06.10.2020 г.)

Бобизода Г.М., Утилова А. М. Оценивание учебных достижений учащихся в условиях обновления содержания образования в Республике Казахстан. Вестник Академии образования Таджикистана. – Душанбе, 2018. - №4. - С. 11–15. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44119438>

Бобизода Г.М., Утилова А. М., Гулов Т.Ё. Исследовательская деятельность, ее место в системе ключевых компетенций. Вестник Таджикского государственного педагогического университета им. Айни. – Душанбе, 2018. - № 5 -2 (77). - С. 12–16. <https://elibrary.ru/item.asp?id=44264853>

Бобизода Г.М., Утилова А. М. Обучение учителей общеобразовательных учреждений по формированию исследовательской компетенции учащихся. Вестник Академии образования Таджикистана. – Душанбе, 2019. - № 3, (32). – С. 23–27. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43994350>

Гаспаришвили А. Г. Наставничество как социальный феномен: современные вызовы и новые реалии / А. Г. Гаспаришвили, О. В. Крухмалева // Народное образование. – 2019. – № 5 (1476). – С. 109–115.

Гюнгер Д.С. К вопросу о подготовке учителей в Республике Казахстан // Евразийский Союз Ученых — публикация научных статей в ежемесячном научном журнале. Педагогические науки, 2016. С. 50-58

Данилов С. В., Шустова Л. П., Лукьянова М. И., Зарубина В. В. Центр сопровождения молодых педагогов как акмеологическая модель наставничества в университетском комплексе // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 5. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=29161> (дата обращения: 13.11.2022).

Sholpan S. Khamzina, Aigul M. Utilova, Tattigul Zh. Shakenova, Gulmira A. Suleimenova, Ella Y. Sarsembayeva and Gulomkodir M. Bobizoda (2020). Fashioning of Students' Research Competence through Technology of Project Activities. Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment, 2020, Volume 8, No. 3. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.6>

Кенжетгаева Р. О., Нуржанова С. А. Инновационные формы контроля в профессиональной подготовке будущих учителей. «Вестник» Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Серия «Педагогические науки». №1(65), 2020, с156-160.

Нугуманова Л. Н. Наставничество в повышении квалификации педагогических кадров / Л. Н. Нугуманова, Г. А. Шайхутдинова // Профессиональное образование в России и за рубежом. — 2018. — № 4. — С. 182—187

Petrovska, S., Sivevska, D., Popeska, B., & Runcheva, J. (2018). Mentoring in teaching profession. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, 6(2), 47-56.

Утилова А. М. Сатынская А.К., Шакинова Т. Ж. Наставничество как одна из форм сопровождения молодых педагогов в школе. Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки», №4(74), 2022. – С. 96–105. <https://doi.org/10.51889/2124.2022.24.15.010>

References

Abildina S.K., Sarsekeeva ZH. E. Professionalnaya podgotovka budushchego uchitelya v sisteme vysshego obrazovaniya Respubliki Kazakhstan. Zhurnal Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy. – 2015. – № 12 (chast 6) – S. 1114–1116. (in Russ).

Abdullah, R., Ghufron, M. A., Puspitasari, Y., & Ahmad, N. (2020). Perspectives on mentoring support during teaching practicum in local and international settings. International Journal of Leadership, Teaching and Educational Research, 19(5), 336-351

Ali, Z. B. M., Wahi, W., & Yamat, H. (2018). A review of teacher coaching and mentoring approach. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 8(8), 504–524.

Balagurova M.S. Nastavnichestvo kak uslovie professionalnogo stanovleniya nachinayushchikh pedagogov // Innovatsionnye pedagogicheskie tekhnologii: materialy VII Mezhdunar. nauch. konf. (g. Kazan, oktyabr 2017 g.). – Kazan: Buk. 2017. – S.38 – 40. URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/271/12933/> (accessed 06.10.2020). (in Russ).

Bobizoda G.M., Utilova A. M. Otsenivanie uchebnykh dostizheniy uchashchikhsya v usloviyakh obnoveniya soderzhaniya obrazovaniya v Respublike Kazakhstan. Vestnik Akademii obrazovaniya

Tadzhikistana. – Dushanbe, 2018. - №4. - S. 11–15. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44119438>. (in Russ).

Bobizoda G.M., Utilova A. M., Gulov T.YO. Issledovatelskaya deyatelnost, ee mesto v sisteme klyuchevykh kompetensij. Vestnik Tadzhikskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. Ajni. – Dushanbe, 2018. - № 5 -2 (77). - S. 12–16. <https://elibrary.ru/item.asp?id=44264853>. (in Russ).

Bobizoda G.M., Utilova A. M. Obuchenie uchitelej obshcheobrazovatelnykh uchrezhdenij po formirovaniyu issledovatel'skoj kompetensii uchashchikhsya. Vestnik Akademii obrazovaniya Tadzhikistana. – Dushanbe, 2019. - № 3, (32). – S. 23–27. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43994350>. (in Russ).

Gasparishvili A. G. Nastavnichestvo kak sotsialnyj fenomen: sovremennye vyzovy i novye realii / A. G. Gasparishvili, O. V. Krukhmaleva // Narodnoe obrazovanie. – 2019. – № 5 (1476). – S. 109–115. (in Russ).

Gyunger D.S.K. Voprosu o podgotovke uchitelej v Respublike Kazakhstan // Evrazijskij Soyuz Uchenykh — publikatsiya nauchnykh statej v ezhemesyachnom nauchnom zhurnale. Pedagogicheskie nauki, 2016. – S. 50-58. (in Russ).

Danilov S. V., Shustova L. P., Lukyanova M. I., Zarubina V. V. Tsentr soprovozhdeniya molodykh pedagogov kak akmeologicheskaya model nastavnichestva v universitetskom komplekse // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2019. – № 5. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=29161> (accessed: 13.11.2022). (in Russ).

Sholpan S. Khamzina, Aigul M. Utilova, Tattigul Zh. Shakenova, Gulmira A. Suleimenova, Ella Y. Sarsembayeva and Gulomkodir M. Bobizoda (2020). Fashioning of Students' Research Competence through Technology of Project Activities. Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment, 2020, Volume 8, No. 3. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.6>

Kenzhetaeva R. O., Nurzhanova S. A. Innovatsionnye formy kontrolya v professionalnoj podgotovke budushchikh uchitelej. «Vestnik» Kazakhskij natsionalnyj pedagogicheskij universitet imeni Abaya. Seriya «Pedagogicheskie nauki». №1(65), 2020, s156-160. (in Russ).

Nugumanova L. N. Nastavnichestvo v povyshenii kvalifikatsii pedagogicheskikh kadrov / L. N. Nugumanova, G. A. Shajkhutdinova // Professionalnoe obrazovanie v Rossii i za rubezhom. — 2018. — № 4. — S. 182—187. (in Russ).

Petrovska, S., Sivevska, D., Popeska, B., & Runcheva, J. (2018). Mentoring in teaching profession. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, 6(2), 47-56

Utilova A. M., Satynskaya A.K., Shakenova T. ZH. Nastavnichestvo kak odna iz form soprovozhdeniya molodykh pedagogov v shkole. Vestnik KaZNPu im.Abaya. Seriya «Pedagogicheskie nauki», №4(74), 2022. - S. 96–105. (in Russ).

CONTENTS**PEDAGOGY**

E.T. Adylbekova, N.F. Sarsenbieva, K.M. Kulzhataeva WAYS OF EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC RESOURCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	5
A.A. Azatbakyt, A.M. Kartayeva, A.T. Tamayev ANALYZING AND TEACHING THE PSYCHOLOGY OF CHARACTERS IN THE STORIES OF M. AUEZOV.....	20
L.S. Dzhumanova, A.S. Sagindykova, G.M. Kadyrova FORMATION OF STUDENTS' TEXT READING COMPETENCE IN GERMAN LANGUAGE LESSONS.....	32
D.M. Zharylgapova, A.A. Almagambetova, U.A. Abitayeva DEVELOPMENT OF COMPETENCES OF STUDENTS IN TEACHING PHYSICS BY USING COMPUTER MODELS.....	45
G.G. Ibragimov, A.P. Mynbaeva, K.Zh. Saparbayeva DEVELOPMENT OF ESSAY WRITING SKILLS OF PUPILS BASED ON THE ART OF RHETORIC.....	62
R.Zh. Ismanova, G.K. Akhmetova SPEECH THERAPY AND THE BASICS OF NEUROPSYCHOLOGY.....	79
L. Kazykhankyzy, D. Babakhanova FUTURE ENGLISH TEACHERS' USE OF SELF-REGULATED LEARNING STRATEGIES IN DEVELOPING LANGUAGE PROFICIENCY.....	96
B.D. Karbozova, M. Imankulova, A. B. Shormakova FORMATION OF CREATIVE THINKING SKILLS IN THE STUDY OF THE KAZAKH LANGUAGE.....	109
G.T. Kurbankulova, A.S. Stambekova WAYS TO PREPARE FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS FOR INSTILLING NATIONAL VALUES IN THE STUDENTS.....	120
G. Kozhasheva, A.A. Bazhi, M.I. Yesenova, L. Nassir METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS IN MATHEMATICS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF EDUCATION.....	134

U.S. Marchibayeva

DEVELOPMENT OF ADAPTIVE PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: PEDAGOGICAL CHALLENGES AND RESEARCH PROSPECTS.....148

R.Zh. Mrzabayeva, N.M. Abdulkadyrov, G.U. Akhmetshina

INCREASING SUBJECT COMPETENCE AT THE BERLIN CONGRESS ON OTTO VON BISMARCK'S POLITICAL POSITIONS IN RELATION TO THE OTTOMAN EMPIRE.....165

A.N. Omarov, O. Kozhabergen, G.R. Kurmasheva

PRACTICE-ORIENTED TEACHING OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY.....185

A.A. Seitaliyeva, N.T. Shyndaliyev, A.Sh. Barakova

TRAINING OF FUTURE TEACHING STAFF IN THE CONTEXT OF DUAL EDUCATION.....197

G. Tanabayeva, A. Boranbayeva

WAYS TO DEVELOP THE VOCABULARY OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES OF PRESCHOOL AGE THROUGH FAIRY TALES.....210

A.K. Urazova, G. A. Tuyakbaev, K.T. Kudaibergenova

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING THE EPISTOLOGICAL HERITAGE OF ABDILDA TAZHIBAEV.....227

G. Utemissova, A. Alimbekova, A. Bulshekbayeva

THE RELATIONSHIP BETWEEN CYBERBULLYING AND AGGRESSIVE VICTIMIZATION.....241

Sh.Sh. Khamzina, A.M. Utilova, T.Zh. Shakenova

EFFECTIVENESS OF THE MENTORING SYSTEM IN SCHOOLS.....257

ECONOMICS

G.Y. Amalbekova, A.N. Narenova, S.B. Nauryzkulova

GLOBAL POULTRY MARKET: CURRENT DEVELOPMENT TRENDS AND EXPORT POTENTIAL OF KAZAKHSTAN.....276

K.T. Auyezova, Zh.M. Bulakbay, A.A. Zhakupov

PROJECT MANAGEMENT IN THE STRATEGIC PLANNING OF ENERGY INDUSTRY ENTERPRISES.....295

A.Yelubayeva, Ceslovas Christauskas INCREASING THE HUMAN RESOURCES POTENTIAL OF STATE AUDIT BODIES AS A BASIS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY AUDIT MECHANISM.....	307
A.M. Yessirkepova, R.K. Niyazbekova, D.M. Makhmud RESEARCH OF THE ACTIVITIES OF PEASANT FARMS IN KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF EFFECTIVE ENERGY CONSUMPTION.....	318
Sh.A. Zhumadilla, M.R. Sikhimbayev, D.R. Sikhimbayeva STATE REGULATION OF SUBSOIL USE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ECOLOGY AND INNOVATIONS.....	330
A.S. Karbozova, A.Z. Bukharbayeva, G.B. Duzelbaeva THEORETICAL ASPECTS OF THE ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL PRODUCTION MANAGEMENT.....	345
T. Kuangaliyeva, Zh. Yerzhanova, G. Mukasheva SHEEP BREEDING IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES OF MODERN DEVELOPMENT.....	359
A. Makenova, A. Oralbayeva, A.Kizimbayeva SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATE.....	374
J.K. Romazanov, T.J. Niyazov, T.A. Karipov PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREDIT MARKET N KAZAKHSTAN.....	389
L.M. Shayakhmetova, A.M.Kurmanov, S.T. Aitimova IMPROVEMENT OF OCCUPATIONAL SAFETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ASSESSMENT OF PROFESSIONAL RISKS AND STRATEGIES FOR ACCIDENT INSURANCE IN THE WORKPLACE.....	401

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Э.Т. Адылбекова, Н.Ф. Сарсенбиева, К.М. Құлжатаева ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ОҚУ ҮДЕРІСІНЕ ТИІМДІ ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ.....	5
А.А. Азатбақыт, А.М. Картаева, А.Т. Тамаев М. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ КЕЙІПКЕР ПСИХОЛОГИЯСЫН ТАЛДАП ОҚЫТУ.....	20
Л.С. Жұманова, А.С. Сағындықова, Г.М. Қадырова НЕМІС ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘТІНДІ ОҚУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	32
Д.М. Жарылғапова, А.А. Алмагамбетова, У.А. Абитаева КОМПЬЮТЕРЛІК МОДЕЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	45
Г.Г. Ибрагимов, А.П. Мыңбаева, Қ.Ж. Сапарбаева ШЕШЕНДІК ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭССЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ.....	62
Р.Ж. Исманова, Г.К. Ахметова ЛОГОПЕДИЯ ЖӘНЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЯ НЕГІЗДЕРІ.....	79
Л. Қазыханқызы, Д. Бабаханова БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БІЛІМ АЛУДА ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ.....	96
Б.Д. Карбозова, М. Иманқұлова, А.Б. Шормақова ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	109
Г.Т. Курбанқұлова, Ә.С. Стамбекова БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІН ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАУЛУҒА ДАЯРЛАУ ЖОЛДАРЫ.....	120

Г.О. Кожашева, А.А. Бажи, М.И.Есенова, Л. Нәсір
 БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ
 МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ОҚУ ЖЕТІСТІГІН БАҒАЛАУДЫҢ
 ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ.....134

Ұ.С. Марчибаева
 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ
 БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТТЫ ДАМУЫ:
 ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МІНДЕТТЕР МЕН ЗЕРТТЕУ БОЛАШАҒЫ.....148

Р.Ж. Мрзабаева, Н.М. Абдукадыров, Г.У. Ахметшина
 БЕРЛИН КОНГРЕСІНДЕ ОТТО ФОН БИСМАРТІҢ ОСМАН
 ИМПЕРИЯСЫНА ҚАТЫСТЫ САЯСИ ҰСТАНЫМДАРЫ ТУРАЛЫ ПӘНДІК
 ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ.....165

А.Н. Омаров, О. Қожаберген, Г.Р. Құрмашева
 УНИВЕРСИТЕТТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒЫТТАП
 ОҚЫТУ.....185

А.А. Сейталиева, Н.Т. Шындалиев, А.Ш. Баракова
 ДУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
 КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ.....197

Г.Т. Танабаева, А.Р. Боранбаева
 МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ
 СӨЗДІК ҚОРЫН ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ.....210

А.К. Уразова, Ғ.Ә. Тұяқбаев, К.Т. Құдайбергенова, А. Жолмаханова
 ӘБДІЛДА ТӘЖІБАЕВТЫҢ ЭПИСТОЛЯРЛЫҚ МҰРАСЫН ОҚЫТУДЫҢ
 ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ.....227

Г.У. Утемисова, А.А. Алимбекова, А.И. Булшекбаева
 КИБЕРБУЛЛИНГ ПЕН АГРЕССИВТІ ЖӘБІРЛЕНУШІНІҢ МІНЕЗ-
 ҚҰЛҚЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....241

Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж. Шакенова
 МЕКТЕПТЕРДЕГІ ТӘЛІМГЕРЛІК ЖҮЙЕНІҢ ТИІМДІЛІГІ.....257

ЭКОНОМИКА

Г.Е. Амалбекова, А.Н. Наренова, С.Б. Наурызқұлова
 ӘЛЕМДІК ҚҰС ЕТІ НАРЫҒЫ: ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ ЖӘНЕ
 ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКСПОРТТЫҚ ӘЛЕУЕТІ.....276

К.Т. Ауезова, Ж.М. Бұлақбай, А.А. Жакупов ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫНДАҒЫ КӘСПОРЫНДАРДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДАҒЫ ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУ.....	295
А. Елубаева, Чесловас Кристаускас МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ТИІМДІЛІК АУДИТІНІҢ ТЕТІГІН ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ.....	307
А.М. Есиркепова, Р.К. Ниязбекова, Д.М. Махмуд ТИІМДІ ЭНЕРГИЯ ТҰТЫНУ КОНТЕКСІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАРУА ҚОЖАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЗЕРТТЕУ.....	318
Ш.А. Жұмадилла, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ: ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР.....	330
А.С. Карбозова, А.Ж. Бұхарбаева, Г.Б. Дузельбаева АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНДІРІСІН БАСҚАРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	345
Т. Куанғалиева, Ж.Ержанова, Г. Мукашева ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОЙ ШАРУАШЫЛЫҒЫ: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	359
А.А. Макенова, А.К. Оралбаева, А. Кизимбаева ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	374
Ж.К. Ромазанов, Т.Ж. Ниязов, Т.А. Карипов ҚАЗАҚСТАННЫҢ КРЕДИТТІК НАРЫҒЫН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	389
Л.М. Шаяхметова, А.М. Курманов, Ш.Т. Айтимова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ: КӘСПТІК ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ӨНДІРІСТЕГІ ЖАЗАТАЙЫМ ОҚИҒАЛАРДАН САҚТАНДЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ.....	401

СОДЕРЖАНИЕ**ПЕДАГОГИКА**

Э.Т. Адылбекова, Н.Ф. Сарсенбиева, К.М. Кулжатаева СПОСОБЫ ЭФФЕКТИВНОГО ВНЕДРЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС.....	5
А.А. Азатбакыт, А.М. Картаева, А.Т. Тамаев АНАЛИЗ И ОБУЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИИ ПЕРСОНАЖЕЙ РАССКАЗОВ М. АУЭЗОВА.....	20
Л.С. Джуманова, А.С. Сагиндыкова, Г.М. Кадырова ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ЧТЕНИЯ ТЕКСТОВ СТУДЕНТАМИ НА ЗАНЯТИЯХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА.....	32
Д.М. Жарылгапова, А.А. Алмагамбетова, У.А. Абитаева РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ МОДЕЛЕЙ.....	45
Г.Г. Ибрагимов, А.П. Мынбаева, К.Ж. Сапарбаева РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ НАПИСАНИЯ ЭССЕ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВА РИТОРИКИ.....	62
Р.Ж. Исманова, Г.К. Ахметова ЛОГОПЕДИЯ И ОСНОВЫ НЕЙРОПСИХОЛОГИИ.....	79
Л. Казыханкызы, Д. Бабаханова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ САМОРЕГУЛИРОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЯЗЫКОВОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	96
Б.Д. Карбозова, М. Иманкулова, А.Б. Шормакова ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА.....	109
Г.Т. Курбанкулова, А.С. Стамбекова СПОСОБЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ.....	120

Г.О. Кожашева, А.А. Бажи, М.И. Есенова, Л. Насир МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ПО МАТЕМАТИКЕ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	134
У.С. Марчибаева РАЗВИТИЕ АДАПТИВНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ....	148
Р.Ж. Мрзабаева, Н.М. Абдукадыров, Г.У. Ахметшина ПОВЫШЕНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ О ПОЛИТИЧЕСКИХ ПОЗИЦИЯХ ОТТО ФОН БИСМАРКА В ОТНОШЕНИИ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ НА БЕРЛИНСКОМ КОНГРЕССЕ.....	165
А.Н. Омаров, О. Кожаберген, Г.Р. Курмашева ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ В УНИВЕРСИТЕТЕ.....	185
А.А. Сейталиева, Н.Т. Шындалиев, А.Ш. Баракова ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	197
Г.Т. Танабаева, А.Р. Боранбаева СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ СКАЗКИ.....	210
А.К. Уразова, Г.А. Туякбаев, К.Т. Кудайбергенова ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭПИСТОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ АБДИЛЬДЫ ТАЖИБАЕВА.....	227
Г.У. Утемисова, А.А. Алимбекова, А.И. Булшекбаева ВЗАИМОСВЯЗЬ КИБЕРБУЛЛИНГА И АГРЕССИВНОГО ВИКТИМНОГО ПОВЕДЕНИЯ.....	241
Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж.Шакенова ЭФФЕКТИВНОСТЬ СИСТЕМЫ НАСТАВНИЧЕСТВА В ШКОЛАХ.....	257
ЭКОНОМИКА	
Г.Е. Амалбекова, А.Н. Наренова, С.Б. Наурызкулова МИРОВОЙ РЫНОК МЯСА ПТИЦЫ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАЗАХСТАНА.....	276

К.Т. Ауезова, Ж.М. Булакбай, А.А. Жакупов ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СТРАТЕГИЧЕСКОМ ПЛАНИРОВАНИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ.....	295
А. Елубаева, Чесловас Кристаускас ПОВЫШЕНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА КАК ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ.....	307
А.М. Есиркепова, Р.К. Ниязбекова, Д.М. Махмуд ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ В КАЗАХСТАНЕ В КОНТЕКСТЕ ЭФФЕКТИВНОГО ЭНЕРГОПОТРЕБЛЕНИЯ.....	318
Ш.А. Жумадилла, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ЭКОЛОГИЯ И ИННОВАЦИИ.....	330
А.С. Карбозова, А.Ж. Бухарбаева, Г.Б. Дузельбаева ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ.....	345
Т. Куангалиева, Ж. Ержанова, Г. Мукашева ОВЦЕВОДСТВО КАЗАХСТАНА: ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ.....	359
А.А. Макенова, А.К. Оралбаева, А. Кизимбаева УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.....	374
Ж.К. Ромазанов, Т.Ж. Ниязов, Т.А. Карипов ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА КАЗАХСТАНА.....	389
Л.М. Шаяхметова, А. М. Курманов, Ш.Т. Айтимова СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОХРАНЫ ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ОЦЕНКА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ РИСКОВ И СТРАТЕГИИ СТРАХОВАНИЯ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ НА ПРОИЗВОДСТВЕ....	401

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 29.05.2024.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 5.